

A la fin daj nons al singulār: davoj, troj, badaj, taj, bagaj, bersaj, skuej, luj (mes), sfuej, ej, sunaj, zinginaj, fuej, framaj, taj, lakaj, famej. Però al plurāl voltis al dōpe l'j (antij, brej, caraj, carvej, martej, voj, nuj, paj, viej) voltis l'i (anui, nemai, pei, karatei). No in principi vin doprāt l'j, kumō invece l'i. E derivarēs la konsequēce di doprā l'i anče pal plurāl da l'artikul, daj pronoms e daj numars doi e trei, ke si devin konsiderā logikamentri plurai. Kūindi biŝuñarēs skriui: dei, da-i, ku-i, ko-i, ne-i, tai, su-i, pai, tra-i, ^{fra-i} e analogamentri, o distakāt, o kun linijute o unīt anče il singulār de-l, da-l, ko-l, ne-l, ta-l, su-l, tra-l. Paj pronoms: kei, hiuaj, miej, tiej, siei, kui (?), ma njōr forsi kuj par no konfondi kul plurāl. Konferin ke no vin seguit sūpri in keste facende une rēgule fixe. E je' une kontradigjon skriui kej carai invece di kei.

Il pronon atono od enklitik^{dativ} di tjarce persone singulār vin skrit i, po j. Pirone al skrii preferibilmenti i e sekonde njamenti j. Nus pār ke keste sekonde forme e sej preferibīl, anče par segui il principi ke perōltis e speċjalmentri monosilabos di dōi si ŝuifitkac diferēnc e van skrie in manjere diferēnt anče se si pronuncin tal stes mūd: kūindi dis-i, rispuind-i; ij plāš; noj kovente.

L'infinīt dai verbas no l'e in Pirone finit sūpri par j. Ĉatin kuej (ĉepelā) ma kuei (kufina); lej (elāj), ma lei (lā une leture), sei (-jesi), sarei. T-e reĝon alpne si inkontre anče cadej e coj par coli, kest no rituārdāt dal Pirone. Ritiuān ke si devi doprā l'j kitan ke no l'okōr diferencjā dōi vokabui.

Tes flesjòns daj verbas, Pirone al dopre sinpri l'i; invece no doprin l'i: voj, laraj, podaj, colaj, skuindaj, tornaraj.

In principi di peraùle P. al dopre sinpri l'i: jesi, jet, jorbe, jir, jubal, justroje, infür ke in renplä e iesi.

Tal mjec de peraùle a volis si, a volis nò: jorbe, viodi, fiube, metadiari, lišiarie, ardielut, uardiole, uajade, sium, ruviersa, grubian, fajarie, kristianitad, maravejof... A no nus pār ke stabili kuantke si deri meti l'i e kuant l'i al sej un pont kapitäl. Al va l'i kuantke la vokäl e je absolutamentri lunge e e podaräs püarta' la dièresi kome in diälät, viöle, viuce, fiute, fione, miute, riul, fiube, fionde, fiorentine, in altris peraùlis, kuantke l'etimologie e prove la lungece di kest i e kuantke tra l'i e ke alte vokäl esistere une konsonánt ke je skonparse kome ri(v)ul, si(n)j, fisqjar, mifjör, prionte, placit, piës. Oni peraùle e dovara' rini studjade separatamentri da küalki specialiste.

Esist une serje di peraùlis in kuj l'i o l'é notevolmentri lung. Al Pirone l'ha rappresentat kest sum avejand ji. Acetün ben vultür keste grafie ke va d'akordo kun ke internasjonäl. Eko une liste di peraùlis rigavodis dal Pirone: strije, rije, ; skuinti, jä, stija, stilija, talija, vrijam, spija (diter. da spia), spijula, suti, lija, midija, nijär, strija, šgarpije, lijul (ançe liul), lijums (ançe liüms), inpija, cijula, paia, mijute, fijär, rijute, disbatija, sladija, šblancija, fija, fijöl, fijola, šcarija, antijul, antijan, brije, dijurint, mije, mijär, pjöl, gitija, pjula, kaije, kucija (ançe kucia), cijale, urtije, furmije, invijula, mijorä, šbisija. Küalki vöf e ha dople grafie; in altris al pararäs ke si doväs meti kest

ditongo, kome in gambija, skubija, scatija, smaltija. Finalmen-
tri altris vokabui e han in P. il ditongo je. bujinc, bujint.
(= bulint), mujir, ajine, konsejir, skrufuji, vaji, fajine.

In konklusjon la kuestjon da l'j no je kusi senplic e e ul stu-
dijade. L'e il sol pont difcil di dute la grafie. In pratike pero anej = anej.

Il sun dal taljan gli al skuine sej representat ance in
furlan. Noaltris adotin la letore t, ke par facilitade, fasin se-
guit da j kuantke ven dopo un o o un a. Per il plu si trate
di vof Forestis, ke pero bisune pode esprimi kun precisjon:

kastitje, Marsitje, Kati, Bitje, Petj, Cnetje, Putje, D'Azetjo,
Ventimitje, Ostitje, tritje, Kapidotjo, skvadritje, gueritje, vami-
tje, pastitje, smertje, puntitjo, spuntitjo, kontitje, sretje, bu-
titje, spumitje, kopitje, kamutitje, pakotitje, Vetje, tersitjo, kum-
titjo, Marsitjo... La grafie antige e je une vore varjabil, e
certamentri e ha influet su la pronuncje. La major part des

perquis kun keste konsonant no son veramentri furlanis. La
pronuncje di keste konsonant ance kuantke si riferis a pe-
roculis taljanis e oile fra li e lgi. Kuindi si dis: kalti,
Pulje, pastilge, srelje o svelge, spumitje o spumilge, butilje o
butilge. Une buine grafie e dovoreis kontori a koresi la pronun-

ce, se pur keste difikoltat di pronuncja il tj no je une kore-
bristike de race ladine. A Triest invece no pronuncin la
konsonant n, e e disin: punjo, ingenjo, senjo. Analoge pro-
nuncje e han i Todestks, ke nance no puedin rapresenta kul lor
alfabet kest sun. I Slovencs invece e rapresentin kerc doj suns
kun lj e nj.

E'jè une karataristike dal ladin di esprimi kun n la
fināl di c'artis peraulis ke etimologikamentri e dovaresin
l'm, e ançe inversamentri kome: stran (ma stramās), koreān (
koramār), ledān, saldān (m), dam (n) fun (m), sjun, sjum, fān
(afamāt), litūm (n) vriām (n), paludān, fūcān, pelām, refudūn
sofisiūm, sofistiūm, sprofūm, prafūm, hom (on, zentil-hom), non (sore-nom), stranfūm, nerifūn. I Trentins invece doprin
l'm in une vore di peraulis kome: Trentim, pim.

Devant p e b vin mitūt la konsonant n ke realmentri si
sint, kome tal muglisōn^{studjāt} del Cavalli. Però scrivin in somp, e
Somp-lāt par refōn etimologike.

La konsonant ñ colte dal spañul no ha inkontat tante q
sicōn kome kēs ku lis pipis. Scrivin kūndi ñeūr, plāntān
stān, rañ, slapān, puñ, skliplñ, sedān, sklān, skān, snān,
lūñ, bifūñ, jūñ, konpān e c'are plurai podin esprimi-ju
kome si sintin: añ, ajñ, ajñs, bojñs, boñs, humia, humiañ.

Il p al po sgambja-si kul b e ançe kul d e kul f: stramp
e stranb, ūarp, garb, zerp e zerb, peānp (peānd), folp (polp),
leāmp leāmb. Kūalki volte si unis un p a la fin de peraulis
(paragoge) somp, homp, leāmb, koreāmp, ramp, remp, rump, dam
In kest kās l'm al si konserve. L'è un fenōmeno analogo a
per kuy i Toskāns e metin un e a la fin des peraulis termin
des par konsonant, (Madrid-e, Nuova-jorke).

Pirone l'ha abulit il q e al skrīv cūondam, cūarte, cūan
Te nove grafie no solamentri si skrīv questjōn, ma ançe
qustjōn. Un studi un pōk detalgāt su kest argoment l'è istrut

e al dimostre a ce raze di Kontradicjóns e van inkūstri
 kulōr ke no vūelin asegnā al furlān une grafie proprie, no a
 duc i cōsc e ūelin snākarij une grafie foreste e par zonte
 illogike. In taljān pal sun kūa, kūe, kūi si dopre skūōsi sin-
 pri lis lētāris qua, que, qui. Solis eēcējōns e son cui, cuocere
cuoro, cuore, acuire, proficuo ^{vacuo} e forsi kūalki altre e i derivāc
 parcē ke in latin kestis vōf si skriven kul c. (cui, coquere, corium,
corde, acuere, proficio, vacuus). Te perāūle Pasque (lat. Pascha) e
 forsi in altris al succēd il kōf ruyjōr, vate-di si gambje il sun e
 kūindi anče la konsonānt, mentre si sarēs podūt benisim skrivi
Pascua (tome si skrīv p.e in spañūl) dal momēt ke l'ē amitud
 anče in taljān il cua cuo e e jē tendence a konservā la ortā
 grafie latine. La forme generāl di skriture a jē qua l'eēcējōn e
 jē cua. In furlān e son une vore di vōf ke trasformin il co
 taljān in kūa. I sostenitōrs de grafie taljane e skrivarān dūmē
cūarde, cūar, cūel, cūej, cūēse cūeste, cūintri cūarp, scūarce
cūince, cūarnāt scūindi, acūart, scūaj
concūardje, cūino, dir-cūino, scūiele ecet., dūmē in un mud
 eēcējōnāl par representā il sun dal kūo. Inversamentri kūante il
quo taljān in furlān al diventē ko, o mantēnarān il q e si
 varān kestis formis strābis in kuj il q no l'ha nisūn mutiv
 di figurā: qustjōn, sgosā (squassare), liqōr, sgile (squilla), regje
 (requiem), gondam (quondam), gest, gel, gagla, grēsime, gutūor,
dis, cing, pasge, giet, langūr, qi, qa, qumo, gotidjān, godrojp
 (quadrivium), gortēs, quartēs, sgicā (provenc. quicha), religje, alg,
āntiq, guli, liqo, sgucija (se da quatjo), gali, parcē e par go,
 Kestis formis perfetamente lōgikis sekōnd la grafie moderne, no

sont pjes dal k? Lis kontradikjions de ortografie taljane ke si orës imitè e aparisiñ anca mjoř te toponomastike taljane dula ke si ha Quassa, Quassolo, Quassano, Quazzola, parin di Coasco, Coassolo, Coasso, Coazzano, Coazze, Coazzolo, Cuasso; Cuoni e Quona, Cuebris, Cuonè, Coel, Coenzo, Cuel, Cuesto, Queglia, Quena, Quenza, Quero, etc. Anàlogis kontradikjions si manifestu anca te grafie del latin-romando: cua, cuar, cuida, cuir, cuolm, cuolpa, cuort, cuor, cuolp, cuorrer, cuorz, cuost, cuotsch, cuacotschen e quarst, quist, quêt, quino, -eda (o quina-ada), quort (kurt), quonto (40) quortordisch, quarisma, quint, quintèr (kontà).

La grafie del latin des Dolomitis e jè anca mjoř plicj kontraditorje. Alton dal 1879 al scriveve quader, quadrèl, qualità, quarésima, quattrin, quèl, quarta (= carta), quêt, quêt, quiri (= cerca), quît (kujet) quira, squace (skova) squè (skova) squéletro, squéo, squiratta ... tal 1895 l'istès aùtor al scriveve invece: kèl, kèa, kèta, kèsta, squada, (skvade), squadra ... lasànd dubi kùante si ha di pronunçia k e kùand küa, e no riesind a escludi il q nance da l'ultima grafie. Se si ül savé la juste pronunçe bñjünarà nìkori a la monografie del Gartner sul dialèt di Gardone ⁽¹⁸⁷⁹⁾ ke kùal al scriv: kuadrèl, kualità, kuarto, küera (küese), küet (küeder), kert (küart), kerta, kiet, kieža (glesse) kied (skied) sküender, skündon, skué (skova), skadrè. Kest efem l'è alaf decifër in favör dal k e kùintri il q.

In kesc vokàbui si càtin dos, tre e fin ^{e cink} kùatri sibilànc ferentis ke la nestre grafie, ke lis espim kun s, f e c.

e s' lis rapresente sence bisuñe di digramm o di
skriv-lis doplis, mentre si pronuncin uñulis: spacifresif
zontaresis-tu; zuraresif-o; cifikaresis-tu; perçaresif-o; frizaresif
-o; sarasinace; sgliciaresis-tu; sgrezaresis-tu, stegacaresif-o, dis-
nicaresis-tu, šivilaresis-tu, sosolajsi-lis o sošo-, zifilis, pecotofis
Te grafie tradicjonāl sese par sejo; al sarà difiçil disteren-
cjà sēs, ses da fēs, suf o cuf o cuf da juf o zuf
e no si savarà distingui Franze da franze (par no France
e franze); si skrivarà vestisi, ma vestissiti; si skrivarà kul
medem z tant zujā, zovin, zaromaj, zir, zenoglon, ke zimūt
ze, zimiteri, zidin, dezidisi, zitāt, zentenār, zate. Pirone al
skrīv čalassi, rabiassi; i modernos e devin formulā una eçe-
cjon parce ke in kestkās l's di si nol veñi rādoplāt. Un'al-
tre eçeçjon pes perajlis di origin leterarje kome se
al fos facił di decidi su l'origin mentre si skrīv rapida-
mentre.

Par disterenciā u da ū l'okōr un studi preliminar
di dutis lis perajlis ke lu han, kome par disterenciā
j da i. No si krodi però ke keste difikoltāt e sej de
stese impuārtance di ke relative a la distincjon des konso-
nāno. Skrivi niul o niul, pūine o puine l'è dut-un o
skūasi, mentre skrivi disen o disen l'è un mont diferent.
Al pararēs ke si devi usā l'u kuantke originarjamentri l'u
a l'ere distakāt da l'i o da altre vokāl medjant une konso-
nānt: kūindi siguramentri: ri(v)ul, ni(v)ul, pē(q)ule, Nē(b)ule,
po(v)ul, sko(v)ul, ro(v)ul, fia(q)ule, bo(j)ul, e kuantke l'u l'è

lung home antiul, saut, Pacui, certamentri u in sur
laud, Europe, aurore, fraud, nauil, taule, klaud, Raul, Saul,
uedul, uodja, uere, uardje, uajte, Uirk, suire, Pauli, troui,
roul, Ejeul ... Altres kas e skuñarān viñi un flik studjao.

Konsciance doplis etimologikamentri si doveresin vā in
innula-si, inneri, konnēs, konnētiv, dissemena, dissetor,
dissidence, dissemulā, dissipā, dissoa, dissolūt, dissonant,
dissolvi, interrompi, interrenō, interroga, innumerevul. L'in
al doveris sej precedūt dā in: immediāt, immersiōn, immi-
nent, inmobil, immortāl, inmutabil.

L'apostrofo prime dal vokabul l'indike afēresi, dopo apōkope
'bece-dari, 'Kolo, 'Sel, 'Bete, 'Dree, 'Cie, 'Lire, 'Lesi, 'Meni, 'vē,
'ronde, 'dunce ... ca, cō, po, re, us-tu, nōrdant, tomobit

L'apostrofo tal mjeo l'indike sinkope: biñe, du'kiant,
kūan'ke, nōnd, cō's-tu, u's vinē (per uns vinē). Forsit al
mentorer onde di indikā in kūalki manjere kūante l'artikul
si ē fondūt kul non kome in: l'ankin, l'ankūr, l'andri, l'angir,
l'aurār, l'ajp, l'antān, e inversamentri kuantke l'ē cōdūt: āpis,
ārdjēl, āurār.

La grafie ke vin prokurāt di ilustrā e di difindi e jē ke de
lenge aŭsitiār internacionāl Esperanto, lenge ke oñi di pluj e
faj strade e ke skomence a jentrā tal inseñament di dutis
lis skuēler daj stāc manto indaur tē civiltāt, e ke, se l'ir car-
tis no falin, e skuñarā viñi la sekonde lenge par duē. Ilvan
tāc ke il furlān al sej skrit ku la stere grafie di keste se-
konde lenge no l'ha bifuñe di dimostraciōn. Sence di kest

i Furlans si catăresin tre kondicjōn di inferjoritat di
 skuxi inparā tre grafis, la furlane la internacjonāl e la
 taljane, i Romancos la ladine, la intern. e la todesce. I Slovencs
 del Guriš si varesin une grafie unite pe lōr mari-lenge, pe lōr lenghe
 nacjonāl, (la jugo-slave o serbo-kroate) e pe internacjonāl.
 Kul sisteme adotet i Furlans no varesin di inparā ke
 dut-al-plaj dōs grafis ke de mari-lenge e de lenghe neūtrāl
 ke son dut-une e ke dal taljān, ke eventualmentri si pō skrivir
 anče ku la grafie internacjonāl e si carēs kapič, mentre no
 si ē kapič se si doprās la grafie taljane pe lenghe Esperanto.
 I Kontraditōrs de l'Ē. si pūedin dividi in tre kategorijs:
 1ⁱⁿ Kej ke no proponin nisune solucjōn, e ke krodin ke si
 pūedi lā in eterno indevāt kome fin kumō, e di kescē no si
 okuparin 2^{ad} Kej ke nejn la posibilitāt di une lenghe artificjāl,
 3re Kej ke proponin altris lengis in konkorence ku l'Esperanto.
 I Sekōnc e skuxōresin fa alk di pusitiv e sostēno de lōr
 teji e, persūdūc ke la gelosje fra līs nacjōns no permetarā
 di Sjelzi par internacjonāl la lenghe di une grande nacjōn, e
 ke anče il provencāl (skuxi francēs), il catalān (fra spanul
 e francēs), il rumēn, lenghe di une nacjōn ke jē za vunde grande,
 e jrejaresin tiketis e antagonizmos, e dovaresin permō l'a-
 tencjōn su kuxalki varjetāt di ladin, ke no jē al kās di fa nāz
 gelosjis e ke jē la lenghe neolatine vivēt plaj konforme a
 la lenghe mari di Rome. No si varēs duncē nē une lenghe mudrte
 nē une artificjāl nē une lenghe di un popul ke al pō fa konkore-
 rence.

Alore kest dialèt al skuñarës viñi par kusi d' kodifikat, al dorarës viñi skrit kunt-une grafie fonètike e senplre ke no podarës sej trop diferent de esperantiste, si konplarës la gramàtike, il vokabulari, une kolekjon di frasis fundamentals e si konseñarës kest materjäl a kej ke varësin di la lis gramàtiki e i vokabularis pes diferentis neçjions e doprà la lenga. Ben; iu kestis mans kosmopolitis la lenga e ricevarës une spinte eretive ràprde, diferent da ke dal dialèt ke al kontinuarës a vivi par so kont, naturalmentri, in anbjent uniforme, t'al pais dula ke l'e nasut, e dopo une generacjon i pajsans ke han ufjart la lor lenga al mond, la càtarësin ben diferent de lör, forsit la j dikaresin une parodie, une deformacjon ericvararesin da la situ une impresjon ben pluj disgustose di ke dal kape tes skrits furlanis. Il vantac duncè di furni la baze, il pont di parten de lenga internacjonäl, al sarës pej Ladins afat dubt, forsit negativ, parce ke al si risolvare's t'al strambi e la flontanä de la soce originäl il lör lengac.

La tjärce kategorie, osèj di kei ke uelün altris lengis artitijäls invece de l'Esperanto, je formade relativamentri de pös, però e fasin lege fra lör par cercä di meti fūr di konbatim il konkorint pluj temibit. Kest l'e perfetamentri human. Mitüd di bande l'E. e aparirës subit la debolece daj konkorinc ke neresjn a skomencä la lör la lote. In konklusjon sin persuadä ke la lenga ke ha di stancä l'E. no jè nasude ancimö, e no sarä maj. L'E in 35 ajns di lavör l'ha ingrumat un töt kapital di libris di didätike e di letérature, ke une nove.

ge, ançe se sustinude de guvjars e de miliardieris, no rivares
a ingruma' in manko di 6-8 ajns e intant l'E al larés inde-
nante l'asimilare's dut ĉe ke di bon e presentas la nove lenge.
Su ŝetiks e püedin dunce meti il kūr in pōf e sej sigurs
ke la lenge internacionāl no pō sej ke l'E. ĉe farne ke va
oñr di', ma par grāc insensibil', perfecjonand-si. Ē par konse-
quēce ançe la grafie de l'E. e jē' nē' pluĵ nē' manko ke
de lenge internacionāl di kumō e land indevānt par un pĵec.
Al dī di hūe no akolzi e no ve fiduĵe tal Esperanto l'i
aĝi' kome tal' ke al rinuncja a provjodi-si di un aŭtomobil,
di une biciklete, di une mōkine di skriwi, di une pene stilo-
grafike, a meti il telefono in ĉase...in viste daj mejoramēnc ke
da une dī a l'altre e püedin ricervi kesē strumēnc. Se vesin
pensāt tal stes mūd i guvjars e i komūns no si vares māj
implantāc telēgrafos, iĵartis stradis feradis, adotāc fusii, kanōns,
sistems di iluminagōns, varāc pirōskafos. Par oñi skurĵarte
l'ē un determināt momēt dopo dal kŭal e devente pratike e
e pase t-al uso komūn. Pe Stenografie e son olūc nūc sētui,
dal skriwān di Cicerōn a Gabelsberger, pe avjagjōn e pe naviga-
cjōn aeree da Montgōllier aj nestris dīs. Se ançe i nestris nevōc
e doprārān un sisteme di stenografie diferēt e pluĵ perfecjonāt
dal nestri, no por kest il sisteme atŭāl nol serv. Dopo ke l'ha sko-
mencāt a funcjonā il prin treno de ferade, si son vūc infīnūc
mejorā'mēnc e de la tracjōn a vapōr si ē pasāc a ke elētrike
sence ke une sole zornade il treno al vedi fat di manko di toris.
Altretant si dīsĵi pal telēgrafo in kŭj sence interucjōns si ē po-

sac dal Sisteme Morse a altris pluĵ rapide. L'interes si disti-
pal perfecionament di oñi altre invencjon da la zornade in
kuj e je pasade da l'esperiment e dal studi a la pratike. E seben
si trati di fenomenos suceduc devant i nestrir voi el sarà impo-
sibil determinà il moment in kuj si e vut la prime luf elektrike
kome aplikagjon pratike la prime biciklete, il prin automobil, il prin
cinematograf, maſine di skrin, maſine kalkulatrice, registrator auto-
matik, reoplàn, aparat di radjoskopie, ulici telegrafik sence fili...

L'Esperanto l'è zaromaj une ferade ke kôr, un automobil
ke al fâj servizi regolâr e ke no l'interomparâ maj lis sôs korsis.

Il probleme dal meĵorament de grafie anče pe l'enge taljane a
l'è sinpri a l'ordine-dal-gorno. L'ha skomencat kul naſi stes de
l'enge, l'ha vud un risvelgjo par opare dal Trissino⁽¹⁸²⁹⁾, ke no l'è stât
kapac di vinci la tradicjon konservatrice, l'è stât sinpri pluĵ
o manto tratât, kun pluĵ energie kaj ajûs ke han precedûl la
ciere. Tal otubar 1910 si è kstituide a Napoli la Socjetât ortog-
rafike taljane par opare del Senator Luciani e dal prof Gajdoni.
Il prin kongres ortografik l'ha vud lûg in Rome il 16-17 Otubar
da 1911, ke l'ha anče deliberât su la riforme... e dopo nuje pluĵ.
Nus plâj di repuartâ l'alfabêt proponût forsit vjars il 1880 dal
sissjologo Lusana. (Bozzetti Medici). L'artikul nol par kônsuad-
nançe doj promotors de citade socjetât, pûr l'è important o al-
manto kurjôs: Eko lis letoris diferentis ke al proponeve Lusa-
ne: $\underline{e} = \underline{e}$; $\underline{e} = \underline{e}$ (e stret); $\underline{o} = \underline{o}$ (lary); $\underline{o} = \underline{o}$; $\alpha = \text{eu franc.}$; $\underline{u} = \underline{u}$ (long)
 $\underline{u} = \underline{u}$; $\underline{v} = \underline{v}$ (gret); $\underline{z} = \underline{z}$; $\underline{c} = \underline{c}$; $\underline{h} = \underline{h}$; $\underline{q} = \underline{q}$ $\underline{p} = \underline{p}$. Si noti
la forme dal $\underline{k}$! E si konsideri kest periodo: "Majuskulir e minuskulir"

lis ke vejn la stese forme, ma pluĵ grandis lis primis : ke sejn
pusibilmentri konparis lis litaris skritis e stampadis. Keste stese
idee vin sostinude tal Tefür (pag 402-21) e a krodin ke in kesc
principis e konsisti l'arme pluĵ potēt ke devi sgominā l'analfabe-
tismo.

Pjeri Fantani l'ha introdusūt tal vokabulari $\underline{\dot{z}} = \underline{\dot{z}}$; $\underline{\dot{z}} = \underline{\dot{z}}$, kün-
di $\underline{z} = \underline{c}$. Petrocchi $\underline{\dot{s}} = \underline{\dot{s}}$ e $\underline{\dot{z}} = \underline{\dot{z}}$, kün-di $\underline{c} = \underline{z}$. Il senatō-
prof Luciani (1910) $\underline{\eta} = \underline{\eta}$; $\underline{\tau} = \underline{\tau}$ (gli) (majusk $\underline{\tau}$); $\underline{G} = \underline{G}$; $\underline{G} = \underline{G}$; $\underline{G} = \underline{G}$
 $= \underline{g}$; $\underline{\dot{s}} = \underline{\dot{s}}$; $\underline{\dot{z}} = \underline{\dot{z}}$; $\underline{C} = \underline{C}$; $\underline{C} = \underline{C}$; $\underline{S} = \underline{S}$, kün-di
 $\underline{z} = \underline{c}$. Il prof Gojdanec (1910) l'a p proponūt $\underline{c} = \underline{c}$;
 $\underline{g} = \underline{g}$; $\underline{c} = \underline{c}$; $\underline{y} = \underline{y}$; $\underline{h} = \underline{h}$; $\underline{n} = \underline{n}$; $\underline{s} = \underline{s}$.

Kes personis debulis di narvidure ke van fūr doj gangars
a vjodi un $\underline{k}$, ĉe diran-o a vjodi il latin e il taljan-venet
skrit kun karatars gotiks su lapidis a Vencōn, S. Margerite di
Grüan, S. Zuan di Landri, S. Silvestri sot S. Lenard doj Slās,...
...tes liendis di une vore di pituris des gleffis di ka e di
lā dal Tajament, e pertin sul frontispici dal prin lunari
di Zuriūt ?! E lis inseñis di butegir no sono spes, e no
erino di pluĵ za ajns in karatars gotiks e in altris karatars
stranbs, difficilmentri legibii, certamentri no latins?

Eko une iskrigjōn ke si po lej in Carñe:

CJKCOLO KJCKEATJYO DI AYAGJO

ke no savin in veretāt a küal karatar, certamentri esotik, aseñā
ke asum un gart kaspjēt di ĉiriljān seben il $\underline{c}$ al sej mantr.
ñūt tāj doj suns ke l'ha in taljān.

Se küalki spie nostrane e res senālāt duć kesci aūtentiks

dokumene di germanesim al infalibil, sapientisim e onipot-
tènt komando suprèm, al varës ben luj provjodut e faju
distrusi !

Leterature.

La leterature di un popul jè il spjeli, la representaciòn, il
riflès esterjör de so kusjence e de so ànime. Keste specie
di provin al rind acesibil a l'oservatör il so rekondit pensër,
il mūd partikolär di koncepti la vite, la nature, l'hom, la so-
cjetät. La leterature, onci l'art in genar, e jè l'efjet tangibil
de reaciòn da l'ànime sul mond esterjör. In keste rivierce
e la valör preponderant la leterature popolär in konfrònt di
ke individuäl. E jè kome l'age di une sorziut ke sorge
diretamentri dal klap vür sence perikül di inkünamenc o
di inturgulamenc. I sèkui e han fat la selecciòn skartand
dut kel ke no si kontasere a l'ànime, al gust de hint.
I prodòc de leterature popolär si püedin paragonà a lis
pomis di un pomär salvadi, ke vivaröf e perfetementri akli-
matizät, not tem né sut, ne zilunè, né inséc noèirs, Al da on
an lis pomis, sinpri in juste kuantität, ke no kolin par une
lizere bave di ajar e no vadin smilcis; oncé se no son edesi-
vamentri gruesis, plenis di sugo e kun profum delikat, e han
il lör arome naturäl e karateristik. La üe ucilutä e farä
grüci picui e pök dölz ma no ha bisünè di solper, di solfer,
di calcine, di sej çerpide, svangade e kollade; no tem né filòzof,
né sumate, né peronòspare né bujadroe, né lis gespis o lis ää..
Il materjal grës ke al kostituiss la leterature popolär ladine

no l'è stàt ancemo' rakolzùt dut e tant manko kun üniformitât di infendiment par dute la Ladinje. Pal Friül si püedin citâ lis ôparis daj Gortâns, Arboj, Osterman, kontese Perkhude, prof. Zorzùt (vêr specialiste in materje), lis "Pâginis Furlanis", il kuart feskul dal Tesaür... paj Ladins dolomitiks lis anadis dal Kalender daj Ladins, la ôpare recênt (1921) di Leo Runggaldier: Storjes i Cânties, lis rakoltris di liendis (esponuder però in todèsk) inutudis adün da l'eminênt Karlo Felic Wolf di Bolzân. Pal canton Grison si limitarin a citâ: Barblan; Pöbras, mitos religiûs, mitos eroics, legendas e da tuolta sort requints populârs in Engiadina (1901)... Ma l'è indispensabil ke kûalkidun al si meti a konfrontâ t'al so konplêr la letérature pop. ladine kun ke taljane-francese, kun ke todesce e kun ke slave par rilevâ sintetikamentri lîs diferencis e i ponc di kontât fra kestis diferentis a'nimis. No dubitîn ke da kest studi e saltarâ fûr wûrs e solids argomênc par provâ sinpri pluj e mjôr le nestre individualitât, le nestre aûtonomië etnike. Naturalmentri dal studjôs, ke aûgarin al si fâsi indenânt, e skuñarân sej separâc jû ele mênç indîgenos da ke j ke manifestin une derivaçôn komün a duô: popui kristjans dipendênt da la propagande di keste religiôn, taj prins sêkui dal kristjanesim.

Za une ocâde superficial e mostre ke lis vilotîs pe lôr mètrike e paj koncêc e son une speçjalitât de Cârñe e dal Friül. E son esklusivamentri cânc di amôr, nome kûalkidune e jê satirike o humoristike. Kûalki imitaçôn smamide si cîte t'al Venet.

I cânc d'amor d'Italie, da l'Isirje, dal Trentin (matinadis, ^{stranbpe} romanelis, stornei...) no han nissune relacjôn ku lis vilotis. Lis cânçons liricis (La fêmine lonbarde, La Cœcilje, Kel ufellin del bask...), e mancîn in Friul, opûr se si cântin si presentin in forme vênets, maj, par kel ke no savin, in lence furlane, mentre e son komunis e dute l'Italie, kuâlkidune o dut il mond neolatin, fâj rispetirs dialet. Inveci skûasi dutis lis filastrocis, parodiis religiosis, invocacjôns 'e lune o enemôj, fraj par sortegâ o par disberdeâ la lence, nini-nanis, indu vinei... e son kun kuâlki varjant no solamentri komuns a dute l'Italie e al mond latin, me, almanco parçjalmentri a bevine part de humanitât.

La nestre letêrature populâr si distake dal dut da ke slave a baze di heroizmo, di ke greke kul so Olimpo di Gjos ke personifikin i vicis e lis virtuc humanis, di ke romane klâs ke, fate su la falserie daj Grêgs, di ke medjevâl dal mond neo-latin ke si baze su la kavalarie. e di ke daj popui germanis e skandinârs kuj lôr Gjos fantastiks, sâgos e belikôs.

Nome dal studi sintetik di dutis lis manifestacjôns de psike ladine (fat kun spirt sklet latin, ke pur trop tøj nestris studjôs al é in stât enbrionâl, potencjâl, a nêi mō latintj), e poderân aperi i karatens partikulârs de nestre stirpe ke nus pâr di intravjodi: trankuile raseñacjôn al destin, humil sotomissjôn a kuj ke al komande, al pō e al posêd, tendence a butâ il mē ni daûr la manerje, dopo ve cercât di catâ il lât rielitâl des cōst di kest mond e 'rê prokurât, par kel ke si pō di butâle in ridi.